

УДК 81'271:378.6-057.875

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВУЗІВ

Сушинська І.М., Давидов П.Г.

Донецький інститут залізничного транспорту, м. Донецьк, Україна

У статті розглядається проблема формування мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця та роль мовних і соціально-гуманітарних дисциплін у процесі її становлення.

Ключові слова: мовленнєва компетенція, інженер, мова професійного спілкування, культура мови, риторика.

Актуальність. Сучасним етапом підготовки кваліфікованих фахівців різних галузей народного господарства в Україні об'єктивно актуалізовано проблему філологічної парадигми у спеціальній освіті, чим сфокусовано увагу філологів, науковців, освітян і практиків на питаннях мети, ролі, функцій, завдань, змісту, структури й специфіки філологічного компонента саме в професіограмі майбутнього спеціаліста, у його інтелектуально-креативній діяльності.

Метою нашого дослідження є аналіз феномену *філологічна компетенція* та її роль у процесі формування майбутнього спеціаліста, професійної культури фахівця. Окреслена мета зумовлює завдання нашої роботи: обґрунтувати взаємозалежність і взаємодію обов'язкових складових філологічної парадигми у формуванні майбутнього фахівця-інженера європейського рівня.

Останніми роками у багатьох наукових дослідженнях (Н. Артикуц, Л. Власенко, В. Дубичинський, О. Кринець, В. Непийвода, Ю. Прадід, Л. Симоненко та інших) і доповідях на науково-практичних конференціях (В. Бойчук, Т. Конончук, Р. Пащук, А. Поповський, Н. Тарац, А. Токарська та інші) посилено акцентується увага викладачів вищої школи на важливості ґрунтовної філологічної підготовки студентів. Філологічна компетенція є вагомим, гнучким і динамічним компонентом професійної компетенції майбутнього спеціаліста і базується на гармонійній, збалансованій, узгодженій взаємодії як мінімум п'яти ключових складових, послідовність яких визначається кінцевою метою навчально-пізнавальної діяльності: 1) мовленнєвої; 2) термінологічної; 3) комунікативної; 4) риторичної; 5) синтетичної.

Постановка проблеми. Компетенція спеціаліста технічної галузі передбачає вільне володіння державною мовою в різних її стилістичних різновидах і високий рівень мовленнєвої культури. Проте сьогодні існує низка чинників, які ускладнюють досягнення поставленої мети: зрусифіковане мовне середовище, суржик, недостатня кількість високоякісних україномовних підручників, відсутність у читацькому обігу студента художніх творів українською мовою, зорієнтованість студентської молоді на російськомовні, так звані рейтингові періодичні видання (за відсутності відповідних україномовних), радіо-, телепередачі, що заповнюють ефір, зниження загальної культури

суспільства і як наслідок – культури спілкування, жаргонізація, вульгаризація мовлення – усе це суттєво впливає на рівень мовленнєвої культури сучасного студента.

Ефективним методом розв'язання цих проблем, по-перше, є гармонізація професійних знань і філологічної освіченості як фундаментальної засади професіоналізму в цій галузі комунікативно-діяльній сфері. По-друге, реформування освітньої діяльності в Україні в контексті європейських вимог, зокрема Болонського процесу, який передбачає підвищення якості підготовки та конкурентоспроможність фахівців, їх відповідність європейському ринку праці, створення умов для вільного переміщення студентів на території України та Європи [1, с. 5]. Актуалізована завданнями часу, державною мовною політикою в Україні та процесами європейської інтеграції проблема якості професіоналізованої мовної освіченості студентської молоді, зокрема, тієї, що здобуває інженерно-технічну спеціальність, вимагає конструктивного розв'язання як на рівні змісту, кінцевої мети й квантитативних характеристик, так і пріоритетних та перспективних стратегій лінгводидактики і прикладної лінгвістики.

Проблема вивчення мов упродовж ХХ ст. набувала очевидної та об'єктивної актуалізації завдяки інтенсивному розвитку і масштабним досягненням психології, нейрофізіології, фізіології нервової діяльності, соціології, кібернетики, теорії комунікацій та появі нових інтердисциплінарних галузей прикладних наук, передусім психолінгвістики та соціолінгвістики. Процесом інтегрування різноманітної наукової інформації, на засадах якої окреслилися вимоги до інтелектуально-професійного рівня фахівця взагалі і інженера зокрема, зумовлювалася поява та введення у науковий обіг таких нових понять, як *комунікативна компетенція, лінгвістична компетенція, філологічна компетенція*. Саме з цими видами компетенції найчастіше пов'язують складне поняття „мова спеціальності”, ураховуючи дихотомію „мова/мовлення” та теоретичні лінгводидактичні засади навчання спілкуванню рідною та/або нерідною мовою професійного спрямування в усній та письмовій її формах.

У загальному розумінні компетентність визначається як „особливий тип організації предметно-специфічних знань, який дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності” [2, с. 244]. Поняття *мовна компетенція* традиційно функціонує у галузях загального і порівняльного мовознавства, психолінгвістики, лінгводидактики.

У формуванні мовленнєвої компетенції майбутнього спеціаліста важливу роль відіграє наявність в освітньо-кваліфікаційній програмі курсів “Українська ділова мова”, “Українська мова професійного спілкування”, “Ділова риторика”.

На сучасному етапі мовна культура значної кількості фахівців різних галузей народного господарства перебуває на низькому рівні, свідченням цього є технічні тексти (інструкції, опис технологічних процесів), навчальні тексти, нормативно-правові тексти, процесуальні документи, різностильові публікації, усні виступи представників “нової” інтелігенції тощо. Не випадково значна частина прикладів неокочирних виразів, які наводяться у різній спеціалізованій літературі, стосуються професійного спілкування. Тому безпосередню увагу до мовних питань на заняттях з ділового мовлення, риторики та інших соціально-гуманітарних і спеціальних дисциплін слід актуалізувати принаймні у двох формах: акцентувати на помилках, виправляти помічені недоліки; вчити логічному, грамотному викладу.

Початкове діагностування кожної окремої навчальної групи (тести, бесіди) дають можливість виявити найчастотніші помилки та розробити систему вправ, спрямованих на їх усунення та запобігання. Під час аналізу порушень орфоепічних та акцентуаційних

норм літературної мови, які ускладнюють продуктивне спілкування, необхідно брати до уваги особливості місцевого діалекту та інтерференційні впливи. Після засвоєння теоретичного матеріалу (наприклад, правил української орфоєпії) студенти методом зіставного аналізу можуть самостійно виділяти розбіжності в українській та російській вимові, знаходити діалектні відхилення. Для глибшого засвоєння матеріалу, як зразок літературної вимови, варто використати аудіозаписи - курс основних норм української літературної вимови М. Погрібного, твори українських класиків у виконанні професійних декламаторів тощо. З метою формування навичок уважнішого ставлення студента до власної вимови у межах курсів „Риторика” та „Ділова риторика” продуктивним є проведення уроку-конкурсу художнього декламування (улюблених поезій; творів письменників рідного краю і т. ін.) з подальшим аналізом кожного виступу на предмет відповідності літературним орфоєпічним нормам. Крім того, такий вид роботи сприяє формуванню художньо-естетичних смаків, розширює світогляд студентів. Під час опрацювання усіх основних розділів курсу “Українська мова професійного спілкування” варто зосереджувати увагу студентів на пошуково-дослідницькій діяльності, результатом якої можуть бути реферати, усні повідомлення, творчі завдання.

Питання підвищення культури мови повинні висвітлюватися на лекціях, практичних і семінарських заняттях, консультаціях, під час написання та перевірки письмових робіт, під час іспитів. Але при цьому викладач повинен обережно ставитися до критики спеціальних текстів (підручників, інструкцій, закону), допускати її лише у випадках очевидних недоречностей, одночасно пропонувати можливі шляхи їх подолання. Зразком мовної культури повинен виступати сам викладач, тому абсолютно неприпустимим є вживання у спілкуванні зі студентами професійного сленгу, невинуватених скорочень, спрощень тощо. Викладач повинен не лише сам дотримуватися акцентологічних норм, але й вимагати цього від студентів, звертати увагу на їх типові помилки.

Хоча на заняттях із соціально-гуманітарних та спеціальних дисциплін мовні проблеми відіграють „підлеглу” роль, але є випадки, коли вони мають пріоритетне значення. Так, це єдиний випадок, коли студента варто перебити під час відповіді, стосується допущених обмовок, неправильного вживання термінів, помилок у наголосах тощо.

Потребує окремої уваги методика перевірки письмових робіт. Можливі наступні варіанти: виправляти всі без винятку помилки (пропонувати правильне написання слів чи побудову фраз); указувати на помилки, не виправляючи їх; виправити чи вказати на помилки в частині тексту (одній чи кількох сторінках, у межах розділу, підрозділу), зазначаючи, яка частина тексту „правлена” з погляду форми та змісту; не виправляти помилки взагалі, але вказати на їх наявність, можливо, відзначити типові. Форма реагування викладача на виявлені помилки обирається з огляду на кількість помилок, їх характер (наявність типових), рівень підготовки студента тощо. Водночас неприпустимо ігнорувати наявність помилок, адже тоді складається відповідне враження про мовну культуру самого викладача.

Висновок. Особливої уваги заслуговує проблема щодо функціонування іншомовної лексики у технічній літературі. Мова йде не просто про русизми, полонізми, англіканізми – їх необхідно рішуче викоринювати, а про герміни та вирази, які знайшли своє місце у професійній мові фахівців. Слід визнати, що від значної частини їх відмовитися вже важко. Водночас доцільно (насамперед під час лекцій, консультацій)

пояснювати, чому використання терміна іншомовного походження є ненормативним у тих чи інших випадках; проілюструвати, якими українськими лексемами можливо замінити певні терміни іншомовного походження; обґрунтувати (якщо це необхідно) правомірність використання замість українських слів іншомовних термінів. Урахування цих та інших аспектів під час вивчення курсів „Українська мова професійного спілкування”, „Риторика” та „Ділова риторика” безумовно сприятиме формуванню високої мовної культури фахівця.

Список літератури

1. Вища освіта України і Болонський процес, навч. програма. – Київ-Тернопіль, 2004.
2. Холодная М.А. Психология интеллекта. – СПб., 2002.

**Сушинская И.М., Давыдов П.Г. РЕЧЕВАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ
В КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ
ВУЗОВ**

В статье рассматривается вопрос языковой компетенции будущего специалиста, роль языковых и социально-гуманитарных дисциплин в процессе ее становления.

Ключевые слова: речевая компетенция, инженер, язык профессионального общения, культура речи, риторика

**, Sushynskaya I.M., Davidov P.G. THE PERSON SPEECH CULTURE
IN CULTURELOGICAL COMPETENCE OF THE TECHNICAL HIGHER
INSTITUTIONS STUDENTS**

The article examines the problem of the language competence of a future specialist and the opportunity of the application of linguistic social and humanitarian and special disciplines in its formation.

Key words: linguistics jurisdiction, engineer, language of the professional relations, rhetoric

Поступила до редакції 13.03.2007 р.